

Prof. Grzegorz Klaman
Akademia Sztuk Pięknych
w Gdańsku

**RECENZJA dotycząca
rozprawy doktorskiej, dorobku artystycznego mgr Małgorzaty Szandały
sporządzona w związku z przewodem doktorskim w dyscyplinie artystycznej
sztuki piękne wszczętym przez Radę Wydziału Artystycznego Akademii Sztuk
Pięknych w Katowicach**

Małgorzata Szandała urodziła się 21 września 1977 roku w Gliwicach. W latach 1997 – 2002 studiowała na Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach, gdzie w 2002 roku obroniła dyplom z grafiki warsztatowej (wklęsłodruk) oraz uzyskała aneks z malarstwa. W latach 2010 – 2011 odbyła studia podyplomowe *Sztuka, przestrzeń publiczna, demokracja – relacje i możliwości*, kończąc Interdyscyplinarne Studia Podyplomowe pod kierunkiem prof. Andrzeja Nowaka i prof. Krzysztofa Wodiczki na SWPS Uniwersytecie Humanistycznospołecznym w Warszawie. Artystka uczestniczyła również w dwusemestralnym seminarium prof. Andrzeja Ledera *Powojnie. Droga traumy na powierzchnię* prowadzonym przy Instytucie Studiów Zaawansowanych w Warszawie. Od 2011 Szandała jest asystentką w pracowni Interpretacje Literatury na Wydziale Artystycznym Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach.

Szandała jest laureatką wielu nagród:

2007 11th European Biennial For Graphic Art *lace and lace making* – Arentshius Museum – Brugge / Belgia – **Nagroda Biennale**

2006 VII Międzynarodowy Festiwal Sztuki Książki *Czas* – Muzeum Sztuki Książki w Łodzi – **nagroda czasopisma OBIEG**

2003 International Experimental Engraving Project – Art Museum Timisoara – Timisoara / Romania – **GRAND PRIX**

2002 Festiwal Sztuki *W przestrzeń* – Galeria Stalowe Anioły – Bytom – **wyróżnienie**

Artystka ponadto uczestniczyła w licznych programach art-in-residence oraz była stypendystką programów:

2015 *Jidysz pomiędzy Norwegią a Polską* – Fundacja Bente Kahan, Wrocław

2013 stypendium Ministerstwa Kultury, Nauki i Edukacji Mecklenburg-Western Pommerania, Niemcy na realizację projektu i pobyt w Künstlerhaus Lukas Ahrenshoop / Niemcy

2012 ICAW Documented Art Space Harlech International Artists Residency 2012 Harlech / Walia

2008 rezydencja w *Imprimerie* – Atelier pour arts et sciences – Bazylea / Szwajcaria

2007 rezydencja w Atelierazur Hval Kulturstasjon – Honefoss / Norwegia

2005 Artist-in-Residence program w Harlech / Wales / UK podczas Harlech Art Biennale *Coordiantes* organizowane przez International Contemporary Art Wales (ICAW), University Innovation – University of Wales Bangor oraz Galerii Caernarfon. Szandala miała pięć wystaw indywidualnych, w tym jedną zagraniczną:

2011 *To-o-czym-mówisz* – Strefa A – Kraków

2009 *Tekst wizualny. Świat myśli nas* – Galeria Działań – Warszawa

2008 *Słońce we mgle* – Galeria na 2p – Gliwice

2007 Pokój do wynajęcia: *Projekt: Słowa* – Kronika – Bytom

2005 *Substitutes for reality* – Museum of Art – Timisoara / Rumunia

Artystka brała również udział w licznych wystawach zbiorowych i konkursowych:

2015

- *Jidysz pomiędzy Norwegią a Polską* – The Center for Studies of the Holocaust and Religious Minorities, Oslo / Norwegia

- *Jidysz pomiędzy Norwegią a Polską* – Synagoga Pod Białym Bocianem, Wrocław

- *Parallax* – współpraca pomiędzy Chelsea College of Arts w Londynie i Akademią Sztuk Pięknych w Katowicach

- *Tajemnica i melancholia ulicy* – wystawa we współpracy z Berndem Trasbergerem – CKK, Katowice
- *Biuro podróży. Paradise* – projekt grupowy z P. Mendrkiem i E. Zasadą – Loft8 Gallery, Wiedeń, Austria

2014

- *IN & OUT of the CITADEL* – kuratorzy: John Brown, Tomasz Matuszak – Galeria Kobro, Łódź
- *Biuro podróży. Intercity* – projekt grupowy z P. Mendrkiem i E. Zasadą – Galeria Działań, Warszawa
- *Aktywna cisza – w hołdzie Jerzemu Ludwińskiemu* – kuratorzy: Fredo Ojda, Grzegorz Borkowski – Galeria Działań, Warszawa
- *Ein Haus in Arkadien – das Künstlerhaus Lukas in Ahrenshoop* – Neues Kunsthaus, Ahrenshoop / Niemcy

2013

- *Biuro podróży. Stranger* – projekt grupowy z P. Mendrkiem i E. Zasadą – Rondo Sztuki, Katowice
- *Biuro podróży. Mary and Margaret* – projekt grupowy z P. Mendrkiem i E. Zasadą – Kronika, Bytom
- *Exchange – Contemporary Graphic Art Show* – Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach i Tama Art University w Tokyo – Rondo Sztuki, Katowice

2012

- *Your Face is a Landscape* – kuratorki: Sara Reisman i Reina Shibata – Field Projects Gallery, Nowy Jork / USA
- Międzynarodowe Triennale Grafiki – wystawa główna – Bunkier Sztuki, Kraków
- *Grafika i Edukacja, Polskie Szkoły Artystyczne* – Pałac Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych, Kraków
- *Małe pranie ręczne* – Strefa A, Kraków
- *Hasior – reinkarnacje* – organizatorzy: Prospect Group, Teatr Witkacego, Galeria Strefa A, kuratorzy: Sandro Truchan, Nina Sylka, Małgorzata Błaszczyk, Zakopane
- X Harlech Biennale *Transport of Delights* – WEA Coleg Harlech, kuratorzy: John Brown, Neil Powell – Harlech / Walia

2011

- *Cień na sprzedaż* – realizacja indywidualna w ramach projektu grupowego *PROTOBAZAR* w hołdzie Mohamedowi Buazizi we współpracy z Fundacją Bęc Zmiana – Warszawa
- *Współczesna Polska Sztuka Książki* z kolekcji Polska Książka Artystyczna z Przełomu XX/XXI wieku, kurator wystawy Setsuko Shibata – Musahino University of Art – Tokio / Japonia

2010

- Międzynarodowe Triennale Książki Artystycznej – wystawa twórców książki autorskiej ze Słowacji, Czech, Węgier i Polski – Turčianska Galleria, Martin / Słowacja
- IEEB 4 International Experimental Engraving Biennial – The Brancovan Palaces Cultural Center, Mogosoaia / Rumunia
- *Diagram – w hołdzie Jerzemu Ludwińskiemu* – Galeria Działań – Warszawa
- International Graphic Art Triennial – Kunstlerhaus – Wiedeń, Austria

2009

- *Pasaż sztuki IMIELIN* – wystawa zbiorowa Galerii Działań – Warszawa
- Grand Prix Młodej Grafiki Polskiej – Bunkier Sztuki – Kraków
- Slot Art Festival Art Cathedral – *Przeглядam się w tym co widzę* – Opactwo Cysterskie – Lubiąż
- 7 Triennale Grafiki – BWA – Katowice
- *Printing as an event* – wystawa grafiki podczas Leipziger Buchmesse – Lipsk, Niemcy

2008

- *It is so it is not so* – instalacja site-specific w Imprimerie podczas Get Ost Festival – Bazylea, Szwajcaria
- IX Biennial of Baltic Countries – Kaliningrad / Rosja
- XVth German International Exhibiton of Graphic Art – Frechen / Niemcy
- 3rd International Experimental Engraving Biennial – The Brancovan Palaces Cultural Center – Mogosoaia / Rumunia
- 8th Międzynarodowy Festiwal Sztuki Książki – Muzeum Plakatu w Wilanowie – Warszawa

2007

- Available Art *kunstschnee* – quartier21 Museumsquartier Wiedeń, Austria
- *Time* – Book Art Exhibition – National Print Museum – Dublin / Irlandia
- Print Internationale Grafik Triennale Krakau-Oldenburg-Wien 2007 – Kunstlerhaus – Wiedeń, Austria
- *Intermodem* – Międzynarodowy Festiwal Intermediów – MODEM The Centre for Modern and Contemporary Arts – Debrecen, Węgry
- 11th European Biennial For Graphic Art – Arentshius Museum – Brugia, Belgia
- Triennale Współczesnego Malarstwa Polskiego *Jesienne Konfrontacje* – BWA Rzeszów
- *mess_age 3* – Hval Kulturstasjon – Honefoss / Norwegia
- *Missing the Target* – Muzeum Sztuki Współczesnej Inner Spaces – Poznań
- 7th Biennale Miniatury Malarskiej – Galeria Wozownia – Toruń

2006

- VII Międzynarodowy Festiwal Sztuki Książki Czas – Muzeum Sztuki Książki w Łodzi
- Międzynarodowe Triennale Grafiki – Bunkier Sztuki – Kraków

- Międzynarodowe Triennale Sztuki Sacrum – Galeria Miejska – Częstochowa
- Available Art away – Galeria Camelot – Kraków
- *Art For Games* – 18th Festival of Independent Art in Sint Niklaas / Belgia
- *Polskie Orły – Młoda Grafika Polska w Seulu* – Graphic Art Biennial – Korea Foundation Cultural Center – Seul / Korea
- Nord Art – Kunst in der Carlshutte – Rendsburg / Niemcy
- *Conjunction 06 – Transposition* – London, Birmingham, Stoke / Wielka Brytania
- Obraz Roku 2005 – wystawa finalistów konkursu czasopisma Art&Business, Warszawa
- *4th Block: Chernobyl 20 Years On* – VI International Triennial of Eco Poster and Environmental Projects – Chernobyl / Ukraina
- *mess_age the board game 2* – Galeria Almi Art – Katowice
- International Competition of Environmental Art – Paradise International Art Center in Teheran / Iran

2005

- Harlech Biennale of Art / Harlech International Artists' Residencies – International Contemporary Art Wales – Harlech / Walia
- *Available Art* – Galeria Camelot – Kraków

2004

- *Next to zero* Festiwal Sztuki – Galeria Kronika – Bytom
- *Europa Jetzt* – MAKnite - Museum fur Angewandte Kunst – Wiedeń, Austria

2003

- *Landscapes of Desire /Paessaggio di Desiderio* – 7 neighbouring nations in Middle- and Eastern Europe in cultural exchange – wystawa w Austriackim Forum Kultury w Mediolanie – Mediolan / Włochy
- *Promocje* – 13 Przegląd Malarstwa – Galeria Miejska – Legnica
- International Experimental Engraving Project – Art Museum Timisoara – Timisoara / Rumunia
- *Miasto i człowiek* – Ogólnopolska Wystawa Grafiki – Galeria Garbary48 – Poznań
- *Zdarzenia* – IV Międzynarodowy Festiwal Teatru i Sztuk Wizualnych – Tczew
- *Galeria organiczna II* – wystawa zbiorowa z cyklu *meeting point* – Kronika – Bytom
- *Egzotyczne R4* – Zagłębiowski Instytut Sztuki – Sosnowiec
- *Zamrożeni* – Zagłębiowski Instytut Sztuki – Sosnowiec

Małgorzata Szandała była również kuratorką dwóch wystaw: w 2013 roku była to *SilesiaTopia* – polsko-niemiecki projekt artystyczny – Rondo Sztuki, Katowice, natomiast w 2012 *Małe pranie ręczne* – wystawa zbiorowa, Galeria Strefa A, Kraków. Prace artystki znajdują się w kolekcjach m.in. Galerii Strefa A w Krakowie, w kolekcji

Książki artystycznej Musashino University of Art w Tokio, Muzeum Sztuki Książki w Łodzi – w kolekcji polskiej książki artystycznej z przełomu XX i XXI wieku, ponadto w rumuńskim Museum of Art. W Timisoarze, w kolekcji grafiki Experimental Engraving Project.

Opis pokaźnego dorobku artystki warto rozpocząć od pracy „*Antigone`s claim. Defiant speech*” z 2012 roku. To praca oparta na tekstach ważnej dla artystki Judith Butler, odwołujących się do performatywnego i opresyjnego charakteru słowa. Praca to obiekt z gipsu i krwi 0 Rh+, przedstawiający odlew ust „skrwawionych”, naznaczonych krwią. W tłumaczeniu „claim” oznacza zarówno prośbę, jak i prawo czy upomnienie. Prawo, upomnienie (się o) Antygony o pochówek brata – krew na białym odlewie gipsu tworzy nie tylko kontrast, ale wyraźnie zaznacza poświęcenie – krwawą ofiarę siostry w imię godnego traktowania brata. Krew traci w swej intensywności barwy, jednak jednocześnie wnika w strukturę gipsowego odlewu, zmieniając jego pierwotną strukturę. „*Defiant speech*” to Butlerowskie odniesienie do głośnej i »niewygodnej« mowy tych, którym głos został odebrany. Fragment twarzy odlany w gipsie jest już stężyły, jednak krew świadczy o poświęceniu, ofierze przemawiającego i sile słowa. Praca Szandały była prezentowana w Nowym Jorku na pokonkursowej wystawie „*Your Face is a Landscape*” w Field Projects Gallery w Nowym Jorku. Kuratorkami wystawy były Sara Reisman oraz Reina Shibata.

Dosłowne wplecenie-utkanie słów ma miejsce w pracy „*War Ru*” to instalacja z 2012 roku, wykonana z papieru i druku atramentowego. Swoisty „dywan wojenny” stworzony jest z zadrukowanych notowaniami giełdowymi równo przyciętych pasków papierów. Splecione paski papieru stwarzają równą strukturę przypominającą mechaniczny splot przędzy tworząc „dywan” o wymiarach 200 x 200 cm. Przez paski wychodzące poza kształt kwadratu pracę można uznać nie tyle za nieskończoną, co „niekończącą się”. Jak i historia, która bardzo mocno rezonuje w tej instalacji. Nader wyraźne jest tutaj nawiązanie do sytuacji wojennej w Afganistanie w 1979 roku, sama artystka przyznaje, że inspiracją dla niej były popularne tam wówczas „dywany wojenne”, tkane przez – co znamienne w swojej humanistycznej figurze współczesnego dyskursu feministycznego – tkaczki. Tam kwiaty na dywanach zastąpione zostały bombami i kulami, tu zamiast pocisków mamy cyfry notowań giełdy, które są równie bezlitosne rujnując życie wielu ludziom.

Zdecydowanie polityczne „Przemówienie” „*Dead language*” to praca z 2012 roku, oparta na przemówieniu Dicka Cheney’a, kontrowersyjnego polityka amerykańskiego, wiceprezydent Stanów Zjednoczonych za kadencji George’a W. Busha w latach 2001 – 2008. Praca składa się z trzech obiektów plexi, przedstawiających cytaty z Cheney’a, broniącego polityki Busha. Ten model dopuszczał tortury polityczne, broniąc ich słuszności również w kwestii moralnej. Trzy cytaty wydały się wyjątkowo silnie wybrzmiewające w wypowiedzi polityka: „*I feel very good about what we did*” (czuję się dobrze, jeśli chodzi o to, co zrobiliśmy), „*It was the right thing to do*” (To, co zrobiliśmy, było właściwie), „*I would do exactly the same thing again*” (Zrobiłbym to samo raz jeszcze). Choć instalacja jest z przezroczystej plexi, słowa te nie są bynajmniej transparentne, a ich znaczenie, „barwa” zmieniają się w zależności od kontekstu. Artystka pokazuje, że język nie jest „martwy”, chociaż pewne opresyjne mechanizmy powtarzają się, pozostając wciąż żywe niezwykle elastycznie dopasowując się do aktualnej rzeczywistości. Ważny jest rodzaj kroju litery i jej układ inspirowany pracą Roberta Indiany LOVE, gorzki sarkazm tej pracy nie wymaga tu większych wyjaśnień.

Odmianą w wymowie jest instalacja „*Trzydzieści cztery i pół klucza*” składająca się z piętnastu fotografii i tekstu – cytatów z *Ferdydurke* Witolda Gombrowicza oraz jednego obiektu. Prace zrealizowane zostały na wystawę *Małe pranie ręczne* w galerii Strefa A w Krakowie z 2012 roku. Artystka po raz kolejny udowadnia, że słowo jest dla niej substancją równie plastyczną, jak materiały graficzne. Fotografie wraz z cytatami z Gombrowicza tworzą klasyczną już w sztuce – próbę poszukiwania formy, a raczej zmierzania się z nią i rozliczenia. Fotografie przedstawiają codzienność w różnym wydaniu – detalicznym i skłaniającym do spojrzenia na poszczególne fotografie jak na całość – „kluczem” interpretacyjnym są tylko pozornie przypadkowe cytaty z *Ferdydurke*, jednak wraz z obiektem towarzyszącym fotografiom tworzą mozaikowy obraz. „Klucz”, jaki jest elementem obiektu jest też „haczykiem” – co z jednej strony pozwala na solidne zaczepienie w rzeczywistości, z drugiej jednak jest swoistym wyzwaniem dla odbiorcy, naraża go na interpretacyjną chwiejność – „części mają skłonność do całości” – mówi artystka słowami Gombrowicza, tworząc wokół rzeczoności klucza-haczyka pół-ścianę, pół-mur, zmieniający perspektywę i zmuszający do ruchu, performatywnego i konstytuującego formę.

Różnorodność postaw artystki dobrze ilustruje instalacja „Zdolność oczekiwania” przygotowana na wystawę zbiorową „Hasior – reinkarnacje” organizowaną przez Grupę Prospect oraz galerię Strefa A. Praca nawiązuje uproszczoną formą do tej pojawiającej się w twórczości Hasiora – sztandarów. To białe arkusze papieru o rozmiarach 500 cm na 150 cm. Wnętrze, w jakim były one prezentowane miało wysokość 3,80, zatem pięciometrowe arkusze zwieszane od samego sufitu aż do samej podłogi sprawiają wrażenie „niemieszczących się” we wnętrzu. Sztandary zwisały jeden za drugim w odległości niecałego metra (około 80 cm). Po raz kolejny widzimy (pomimo, że nie widać) jak w pracy Szandały bardzo ważne jest słowo, tekst i praca nad nim, ale również forma minimalistyczna i oszczędna. Dlatego też artystka, zaproszona do udziału w wystawie poświęconej różnej od jej własnej twórczości Władysława Hasiora zdecydowała się na czystość i klarowność wypowiedzi – czystą kartkę. Wedle artystki, to właśnie jest zdolność oczekiwania, tak rozumie ją w kontekście kompromisu artystycznego dwóch różnych osobowości i metodologii. Warto wspomnieć o ciekawie zapowiadających się nowych cyklach prac „Narzędzia rozpoznania” i „Wilcze doły” ponieważ są w pewnym stopniu spowinowacane z poszukiwaniami wynikającymi z doktoratu.

Zaprezentowana praca doktorska „Schrony przeciwatomowe i słowniki”

(Językowa przestrzeń publiczna jako rodzaj heterotopii. Performatywna funkcja języka: symboliczna przemoc językowa i symboliczne metody obrony) to efekt wieloletnich poszukiwań i analitycznych praktyk, o czym mogliśmy się przekonać zapoznając się z dorobkiem artystki, mozolnej pracy nad pojawiającymi się coraz to nowymi wątkami, będącymi konsekwencją uporządkowania gromadzonego doświadczenia. Praca doktorska składa się z serii prac site-specific oraz 20 niewielkich esejów. Artystka rozpisuje swoje doświadczenia na trzy główne elementy: język, przestrzeń i ciało stymulowane jednakże przez oddziaływanie traumatyczne i graniczne jakim jest przemoc, agresja i strach. Niewątpliwie największą znaną nam traumą była II Wojna Światowa i to wydarzenie staje się katalizatorem splatającym w jedno te trzy elementy, jednakże koniec wojny nie jest końcem traumy, pozostają blizny i ślady zarówno w ludzkiej pamięci jak i rozpisane i porzucane w przestrzeni miasta natury i języka.

W pracy pt. „Eos”, odnoszącej się do graffiti na ścianie bunkra wyrzuconego na brzeg Bałtyku w miejscowości Ahrenshoop w Niemczech, artystka odnajduje wizerunek greckiej Jutrzenki, jej światło powoli zatapia pęcherz bunkra. Betonowe bąble pomimo trwałości tracą jednoznaczność, leżą jak wybite zęby bestii wyrwane podmuchem światła. Krzysztof Wodiczko perfekcyjnie ujmuje zadania jakie stoją przed artystą ingerującym w przestrzeń publiczną:

Projekty przedmiotu, przestrzeni i miejsca, sieci lub systemu – muszą stać się technologią i techniką konstruowania artefaktu jako punktu otwarcia, poprzez który złożoność przeżytego doświadczenia mogłyby zostać przywołane, utrwalone w pamięci, przetłumaczone, przekazane i wymienione pomiędzy ludźmi.” [1]

Wędrowka artystki po bałtyckim wybrzeżu to kolejne prace w Ahrenshoop i Wustrow. W Kunstlerhaus Lukas spotyka potomków wygnanych Polaków Niemców i ukraińskich Żydów i postanawia połączyć ich wspomnienia w geście ledwo rozpoznawalnego napisu: „Übungen zur Evakuierung”, (Ćwiczenia z ewakuacji). W Polsce nadal są ślady napisów na budynkach informujące gdzie przebiega granica podziemnego bunkra, aby w razie ewakuacji zidentyfikować miejsce gdzie znajdują się zasypani ludzie.

Czas i historia nigdy się nie kończą a jedynie wydłuża się perspektywa oglądu (widok z lotu ptaka?). Artystka postanowiła posłużyć się metodą „metalepsji” [2] aby to co wyparte, zatarte w świadomości a jawiące się nam dzisiaj w postaci powidoków i niezrozumiałych niewyjaśnionych skutków zamienić na przyczynę. Postawione zadanie choć wydaje się karkołomne jest możliwe. Zabieg na czasie liniowym pozwala za pomocą fikcji generowanej przez artystkę konstruować sensy przeszłych zdarzeń.

„Ikarisches Meer”, („Morze Ikaryjskie”) opuszczony budynek Szkoły Marynarki Wojennej w Wustrow to niezauważalna interwencja w malowany sufit – fresk przedstawiający resztki starej mapy sfalsyfikowane przez artystkę, która sama nawiguje po swojej małej odysei. Podobnie w pracy „Fikus” opartej na oryginalnym opowiadaniu Katji Petrowskiej o ucieczce ukraińskich Żydów z Kijowa, opowieść oplata nas jak roślina Fikus oplatająca na fotografii koło wozu – dzianie się wymaga czasu, historia się opowiada i przez kłącza naszych neuronowych połączeń w efekcie dociera jako tekst opowiadania. Genetyczne pokrewieństwo pokoleń; czy zatem dzieci odpowiadają za swoich rodziców? „Eltern hatten für Ihre Kinder”, („Rodzice

odpowiadają za swoje dzieci”) w tej pracy umiejscowionej w Schlosspark – parku w północno-wschodniej dzielnicy Berlina artystka ponownie odnosi się do prawdziwej historii z 1945 roku. Bezsensowny mord na cywilach niczemu nie służył, był aktem zemsty. Praca Szandały przywraca utracony głos ofiar, możliwość artykulacji, bo milczenie jest jak czarny dół, w który możemy się niespodziewanie osunąć.

„Kompozycja współczesnego świata nie jest już dana z góry i dlatego powinna być przedmiotem dyskusji. Jedynym sposobem odnalezienia w ramach kolektywu jakiejś interesującej z punktu widzenia życia publicznego materii pierwotnej jest uznanie go za zrzeszenie bytów mających zdolność mówienia. Tradycyjnie filozofia polityczna domagała się dyskusji, która zajęłaby miejsce przemocy: dzisiaj powinna ona zastąpić jednocześnie ciszę i to co bezdyskusyjne.”[3]

Historia to konstrukcja, artefakt może również być konstruktem rzeczywistości. Fabulacja przeszłości jest jej nieustannym powstawaniem a posteriori.

Zbliżone techniki stosuje artystka w działaniach „FREI-BESETZT” czyli („WOLNY-ZAJĘTY”) zrealizowana w Berlinie na lotnisku Tempelhof. Wykorzystują nieczynną infrastrukturę dawnego lotniska obecnie otwartej przestrzeni publicznej. W kontekście do tej lokalizacji jest praca „LOT, czyli Landing On Tempelhof” przypominająca czasy gdy było to miejsce ucieczki z Polski do lepszego świata. Miejsca takie jak to zachowało w sobie fragmenty pamięci, które są rozproszone a gest artysty na nich buduje współczesny możliwy akt przeżycia, efemeryczny prawie niedostrzegalny.

Rzeczywistość codzienna jawi się nam jako palimpsest napisanych na siebie „tekstów” , pływamy w nich starając się zachować wynurzenie i kontakt z powierzchnią, to być może niezbędna higiena przetrwania większości z nas. Artysta pyta o inną prawdę rzeczywistości i stara się do niej zbliżyć w przebłyску skrajnego przeżycia lub jego zahibernowanych śladów w przestrzeni i języku. Autorka odwołuje się do kategorii heterotopii wywiedzionej z myśli Michaela Foucaulta, który przeciwstawia je utopii:

„Przestrzeń, w której żyjemy, która wyprowadza nas z nas samych, w której następuje erozja naszego życia, naszego czasu i naszej historii, przestrzeń, która drąży nas i żłobi, jest też, sama w sobie, przestrzenią heterogeniczną. Innymi słowy, nie żyjemy w jakiejś pustce, wewnątrz której można by sytuować jednostki i rzeczy. Nie żyjemy wewnątrz pustki zabarwiającej się różnymi refleksami światła, żyjemy

w sieci relacji, wyznaczających miejsca (emplacements) wzajemnie do siebie nieredukowalne i absolutnie nie dające się jedne na drugie nakładać”[4].

Owe utopie bez określonych miejsc są zasadniczo odrealnione ale pełniące funkcje odniesienia, tak jak obraz rzeczywistego odbity w lustrze mówi o rzeczywistym odbijanym tu i teraz. Te nie rzeczywiste wizerunki i widoki służą samo definicji podmiotu, który patrzy i konstruuje spojrzenie poprzez punkt zawieszony w wirtualnym niemiejscu. Foucault wskazuje na wieloznaczność zasad heterotopii od zasady kryzysu i dewiacji poprzez nawarstwienie przestrzeni ich sprasowania w miejscu, po heterohroniczność zdefiniowaną aspektami dostępu i przepływu. Tak też należy odczytywać przydatność pojęcia heterotopii w pracy Małgorzaty Szandały. Praktyka działań site –specific efemerycznych działań, które na moment mogą coś otworzyć, furtkę do innego znaczenia potocznej – rozpoznanej wydawałoby się rzeczywistości.

Podsumowując różnorodny i multidyscyplinarny dorobek artystyczny stwierdzam iż kandydatka zaprezentowała oryginalne dokonanie artystyczne, wykazała ogólną wiedzę teoretyczną w dziedzinie sztuki plastyczne dyscyplinie sztuki piękne a ponadto posiada umiejętności do prowadzenia samodzielnej pracy artystycznej. Zatem praca doktorska spełnia warunki określone w art.13 ust.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym. Mając na względzie oryginalną i wnoszącą ważny wkład w sztuce pracę doktorską – proszę potraktować mój głos jako popierający wniosek Radę Wydziału Artystycznego Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach o nadanie stopnia doktora sztuki w dziedzinie sztuki plastyczne w dyscyplinie artystycznej: sztuki piękne dla Małgorzaty Szandały.

Przypisy:

[1] Krzysztof Wodiczko "Sztuka Publiczna" SCW Warszawa 1995

[2] Z greckiego zmiana – metalēpsis – metalepsja, to „figura stylistyczna i retoryczna, która polega na zmianie opisu czasu, ciągu przyczynowo-skutkowego lub relacji jakiegoś zdarzenia poprzez:

- zastąpienie opisu upływu czasu opisem zjawiska o takim samym okresie trwania;
- mówienie o skutku, jakby był przyczyną, i o przyczynie, jakby była skutkiem;
- zastąpienie opisu samego faktu opisem okoliczności, w jakich ten fakt miał miejsce.” Wikipedia [dostęp: 10.04.2015].

[3] Bruno Latour, „Polityka natury” tłumaczenie Agata Czarnacka Wydawnictwo Krytyki Politycznej Warszawa 2009 s.105

[4] Michel Foucault” Inne przestrzenie” (przeł. Agnieszka RejniakMajewska) (Teksty Drugie), nr: 6 / 2005, strony: 117/125, www.ceeol.com.s.119

Bibliografia

Przekleństwo fantazji, Slavoj Žižek, Wydawnictwo UW 2001 Wrocław

Technologie widzenia, czyli media w poszukiwaniu autora: Wim Wenders, Andrzej Gwóźdź, Universitas, Kraków 2000

Społeczeństwo informacyjne. Cyberkultura. Sztuka multimediiów. Ryszard. W. Kluszczyński, Rabid Kraków 2001

Michel Foucault” Inne przestrzenie” (przeł. Agnieszka RejniakMajewska) (Teksty Drugie), nr: 6 / 2005, strony: 117/125, www.ceeol.com

Estetyczne przestrzenie współczesności, Praca zbiorowa pod red. Anny Zeidler - Janiszewskiej, Instytut Kultury, 1996 Warszawa

Sztuka w kulturze płynności, Alicja Kępińska, Wydawnictwo Galerii Arsenał, 2003 Poznań

Świat video i podmiot fraktalny, Jean Baudrillard, 1994

Wybór pism. Marshall McLuhan, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1975

Jon McKenzie, „Performuj albo... Od dyscypliny do performansu”, wstęp i przekład T. Kubikowski, Kraków 2011.

Krzysztof Wodiczko "Sztuka Publiczna" SCW Warszawa 1995

Jacques Ranciere, Estetyka jako polityka, tłum. J. Kutyła, Warszawa 2007.

John Dewey, „Sztuka jako doświadczenie”, tłum. A. Potocki, Wrocław 1975.

Hal Foster, „Powrót Realnego” Awangarda u schyłku XX wieku, przekład: Mateusz Borowski, Małgorzata Sugiera, Universitas, Kraków 2010

Guy Debord, „Społeczeństwo spektaklu” oraz „Rozważania o społeczeństwie spektaklu”, tłumaczenie Mateusz Kwaterko, PIW,2006

Bruno Latour, „Polityka natury” tłumaczenie Agata Czarnacka Wydawnictwo Krytyki Politycznej Warszawa 2009

Georges D. Huberman, „Obrazy mimo wszystko”, TAIWPN Universitas, Kraków 2008

Technologie widzenia, czyli media w poszukiwaniu autora: Wim Wenders, Andrzej Gwóźdź, Universitas, Kraków 2000

Tomasz Goban Klas „Zarys historii i rozwoju mediów”, , Wydawnictwo Naukowe AP Kraków

Estetyczne przestrzenie współczesności, Praca zbiorowa pod red. Anny Zeidler - Janiszewskiej, Instytut Kultury, 1996 Warszawa

Hans Belting, „Antropologia obrazu, Szkice do nauki o obrazie”, przekład Mariusz Bryl, Universitas, Kraków 2007

Giorgio Agamben „Profanacje” PIW, Warszawa 2006

Michel Foucault, „Kim jest autor” tłum. Michał P Markowski, w: „Powiedziane, napisane. Szaleństwo i literatura”, Tadeusz Komendant, Warszawa 1999

Michel Foucault „Nadzorować i karać. Narodziny więzienia” tłum. Tadeusz Komendant. Wydawnictwo Aletheia – Spacja Warszawa 1993

Artieres Philippe, *Akt graficzny i przemoc polityczna. Przyczynek do pojęcia „zama-chu pismem”, tłum. Nicole Dołowy, w Antropologia pisma...*,

Austin John Langshaw, *Mówienie i poznawanie. Rozprawy i wykłady filozoficzne*, przeł: Jan Woleński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993.

Bachelard Gaston, *The Poetics of Space*, Beacon Press Boston, Massachusetts, 1994.

Ballard J.G., *Zatopiony olbrzym*, przeł. Lech Jęczmyk.

Borges Jorge Luis, *The Analytical Language of John Wilkins*, przeł. [na j. angielski]: Ruth L. C. Simms w zbiorze *Otras inquisiciones (1937-1952)*, Sur, 1960.

Butler Judith, *Walczące słowa. Mowa nienawiści i polityka performatywna*, przeł. Adam Ostolski, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2010.

Butler Judith, *Precarious Life. The powers of mourning and violence*, Verso London, New York 2004.

Burzyńska Anna, *Dekonstrukcja, polityka i performatyka*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2013.

Cvejic Bojana i Vujanovic Ana, *Public Sphere By Performance*, b_books, Berlin 2012